

COMMUNISM EXPERIENCES, BETWEEN NOSTALGIA AND RESENTMENT

Simona Sigartău

PhD student, UMFST „George Emil Palade” of Târgu Mureș

Abstract: December 1989 brings a new organization for Romanian society. At the social level, the change of actors is remarkable. The working class receives less importance in organizing the society. If during communism, now the worker is forced to ask, claim, he becomes an actor who has been denied his role. This change will bring frustration and a long string of dissatisfaction.

Romanian literature captures human types expressing feelings of nostalgia or revolt against living during communism. This report between old and new becomes an important theme in Romanian literature after 2000.

Keywords: novel, communism, resentment, nostalgia

Postcomunismul, noua ordine socială și economică

La nivel social se remarcă o adevărată schimbare a actorilor. Revoluția aduce o nouă organizare a societății. „Structura socială a României comuniste era dominată de doar trei mari grupuri sociale și ocupaționale: proletariatul industrial, țărănimea cooperatoare (un proletariat agricol ale cărui venituri depindeau direct de producția realizată) și o clasă mijlocie alcătuită din funcționari administrativi și ai instituțiilor economice și sociale, intelectuali angajați de stat și o pătură subțire de mici întreprinzători și *self-employed* ce se dezvoltase în «interstițiile» economiei socialiste planificate.”¹ Organizarea, structura avea la bază criteriile precum venitul, educația, preferințele politice. Țăranul comunist, în relație de colaborare cu statul a fost înlocuit de țăranul proprietar. După 1990 apare o nouă categorii sociale, proprietari de capital, salariați, șomeri, angajații sistemului privat, *self-employed*, politicieni, manageri etc.

Clasa muncitoare este desființată ca importanță în organizarea societății. Dacă în timpul comunismului, rolul muncitorului era imposibil de ignorat, acum muncitorul se vede nevoit să ceară, să revendice, devine un actor căruia i s-a refuzat rolul, schimbare care va aduce frustrare și un lung șir de nemulțumiri. „Nu numai că a fi muncitor în România postcomunistă este o condiție socială lipsită de prestigiu și semnificația politică, ca și de avantajele concrete ce-i erau asociate în comunism, dar acest prestigiu și aceste avantaje nu sunt preluate de nimeni altcineva(...)Roadele tranziției nu sunt culese de nimeni, cu excepția unei oligarhii politice și financiare restrânse, ce pare să fie preocupată doar de însușirea rapidă a tuturor resurselor primare disponibile și complet lipsită de voința de a produce noi valori economice”²

Aceste transformări la nivel social aduc urmări în câmpul literar, prin trecerea de la un o literatură cu și despre activiști, despre viața din mediul industrializat, despre rolul muncii, la o literatură a absenței acestor teme și personaje. Cu toate acestea, noua structură socială nu devine un înlocuitor pentru vechea formulă comunistă, prin urmare, „Nu există romane dedicate marii finanțe, nu există romane dedicate aparatului birocratic al Armatei, nu există

¹ Vladimir Pasti, *Noul capitalism românesc*, Editura Polirom, Iași, 2006, pp.24-25.

² Daniel Barbu, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Ediția a doua revăzută și adăugită, Editura Nemira, București, 2004, p.243.

romane dedicate înalților prelați ai Bisericii Ortodoxe, nu există romane dedicate funcționării macrosistemului politic postcomunist (și nu doar biografiilor individuale ale câte unui senator sau magnat local)”³.

În locul proletariatului, nouăzeciștii actualizează interesul pentru figura marginalului, ratatului. Acest complex vine, de cele mai multe ori, din biografia autorilor, deveniți marginali după căderea comunismului, din cauza unei incapacități de adaptare la evoluția literaturii. Apar astfel personajele instituționalizate, cele închistate în interiorul slujbelor mediocre, cele ratate afectiv și social. Aceste noi personaje refuză orice încercare de stabilire a tipologiilor, peisajul postcomunist devine unul al dispersiei. În acest context se va contura autobiografismul, autorii aleg cunoașterea de sine, în această aglomerare de personaje complexe, acesta fiind momentul în care se face remarcată poziția socială a autorului.

Intelectualii erau considerați a avea cea mai mare șansă de a se apropia de noii reprezentanți ai puterii. Intelectualii au fost promotorii schimbării, revoluția trebuia să aducă schimbare de ordin moral, era ocazia perfectă pentru reorganizarea societății, economiei și relațiilor cu celelalte state. Entuziasmul lor a fost considerat naiv, căci maladia comunismului părea imposibil de vindecat. După căderea comunismului, cei privilegiați de regimul comunist au devenit cei mai înverșunați combatanți ai dictaturii, pentru a convinge și a demonstra că schimbarea direcției e una autentică⁴.

În ceea ce privește nivelul economic, postcomunismul deschide drumul primului eșec: promisiunea prosperității. De-a lungul timpului, fiecare schimbare politică și economică s-a realizat cu scopul obținerii prosperității de tip occidental, dar abordarea a fost greșită. „Unul dintre motivele pentru care, în materie de prosperitate de tip occidental, tranzițiile românești au eșuat, a fost că, în nici una dintre ele obiectivul strategic al clasei politice coordonatoare a tranziției nu a fost prosperitatea. Atât ideologiile, cât și programele politice care au alcătuit infrastructura intelectuală a tranzițiilor românești au considerat de fiecare dată prosperitatea ca fiind un efect inexorabil al achiziției de trăsături occidentale”⁵.

Incapacitatea de a gestiona noul regim din punct de vedere economic a fost urmată de privatizare, situația culminând cu statutul unei țări care oscilează între imaginea unei țări date străinilor, al unei țări furate de politicieni sau unei țări în care cei săraci muncesc pentru a-i îmbogăți pe cei din vârful ierarhiei politice. România postcomunistă este în prezent la capătul clasamentelor, strategiile economiștilor eșuează, corupția a devenit un subiect dezbătut în afara granițelor. Situația culminează cu eterna comparație cu regimul trecut, dar adevăratele probleme sunt cele provocate de sărăcie-abandonul școlar, destrămarea nucleului familial, instituționalizarea, abuzul, violența. Toate acestea au ca punct de plecare, în opinia mea, postcomunismul care nu a putut fructifica libertatea obținută în 1989. Fericirea revoluției a devenit un continuu furt, exuberanța s-a dovedit a fi extrem de periculoasă.

România postcomunistă în romanele publicate după anul 2000

Noua stare a lucrurilor într-o Românie postdecembristă va aduce și în literatură suflul libertății, avem de-a face cu o literatură „acut social-politică, conectată la real, sensibilă la transformările sociale și politice, refractară la tot ceea ce fusese- în perioada comunistă-evazionism, esopism, scriere printre rânduri”⁶. Scriitorul douămiist este cel care va reflecta la modul cel mai drastic aceste schimbări. Există, dincolo de schimbare și de entuziasmul libertății, o suprapunere a noilor mentalități și a reminiscentelor comunismului. Deși am trecut la un nou regim și am început construirea unui nou tip de societate, suntem urmăriți de o serie

³ Mihai Iovănel, *op. cit.*, p.40.

⁴ cf. Vladimir Pasti, *România în tranziție. Căderea în viitor*, Editura Nemira, București, 1995, p. 201-202.

⁵ Vladimir Pasti, *Noul capitalism românesc*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 49.

⁶ Adina Gabriela I. Dinițoiu, *Evoluția și direcțiile prozei românești după 1990*, Editura Muzeul Literaturii Române, p. 5.

de reminiscențe, atât la nivel de mentalitate sau comportament în comunitate, cât și la nivel instituțional. Această suprapunere duce la un decalaj al temporalităților. Romanele care descriu perioada postdecembristă abundă în personaje care prelungesc un comportament tipic comunismului. Aceste personaje trăiesc alături de oameni formați, educați după căderea comunismului. Practic, vorbim despre un soi de moștenire devenită fundal al prozei de după 1990.

Romanul *Provizorat* este considerat a fi cartea de ficțiune cea mai importantă a scriitoarei Gabriela Adameșteanu apărută după 1989. Remarcabil prin caracterul de frescă socială, romanul reconstituie societatea anilor 70, vizând o serie de aspecte ce țin de viața de familie, cotidian, funcții. Lista personajelor oferă o serie de relații de familie care evidențiază faptul că istoria mare, aceea a regimului comunist, sufocă micile drame, micile existențe. Letiția este marcată de nesiguranță, de imaginea casei răscolite. Substitutul de tată este un om lipsit de ambiție, un reprezentant al renunțării. Căsnicia Letiției este un mod de supraviețuire, un compromis făcut pentru o vizibilitate inaccesibilă în alte condiții. Incapacitatea ei de a lua decizii, lipsa de acțiune va face din Letiția o victimă, viața acesteia înseamnă stagnare, un mare deserviciu în contextul unui regim al celor ambițioși. Vulnerabilitatea ei survine din aspirații, din lipsa de meschinărie și de ambiție. Iubirea devine o poveste a ratării tocmai din pricina unui regim al controlului, un regim care pune presiune, un regim al controlului constant. Iubirea dintre Letiția și Sorin este născută sub semnul clandestinului, sub același semn se va sufoca. Întreaga panoplie a personajelor este redusă la existențe insignifiante în fața rigorilor comuniste.

Romanul *Blazare*, scris de Petre Barbu se axează pe cotidianul postdecembrist. Protagonistul este un ratat, Costache Enoiu, un bărbat de 41 de ani, fără independență financiară, lipsit de aspirații, ocupație. Preocupările sale se reduc la contemplarea Complexului cu Alimentară, un loc pustiit de trecerea la un nou regim și devenit un loc de distracții pentru oamenii străzii. Acesta spațiu este un simbol al traumei colective. Aduce aminte de foame, de cozi, de privațiunile comunismului. Momentul de destabilizare proprie a acestui complex conține tumultul societății, furia în raport cu neajunsurile pare să pună în mișcare construcția. Titlul romanului anunță o stare de letargie a societății postdecembriste: nefericirea familiilor, sărăcia, dezamăgirea provocată de tranziție.

În *Simfonia lupului*, roman publicat în anul 2008, protagonistul este fiul unor părinți divorțați, un fiu crescut de bunică, în anii comunismului. Contextul istoric este în corelație cu scindările interioare ale copilului. Observăm aici și o problemă a cuvântului: educarea copilului înseamnă descoperirea unei societăți în care cuvintele își pierd utilitatea. Bunicul protagonistului pune accentul pe această utilitate/inutilitate a cuvintelor: „Eu n-am fost educat în felul ăsta și, când am auzit că bunicul tău e la pușcărie, am înțeles că membrii partidului unic, pe lângă vorbăria lor găunoasă, erau niște hiene care se sfășiau întruna pentru mai multă putere, mai mulți bani, mai multă influență și mai mult lux. Eu eram de mult retras în garsoniera mea, îl cunoșteam pe Dumnezeu și rugămintele pe care le adresa lumii, cunoșteam inutilitatea cuvintelor”⁷.

Filip Florian este unul dintre autorii angajați în recuperarea și reevaluarea trecutului. În *Degete mici*, conflictul este provocat de descoperirea unor oseminte, o groapă comună, într-un orașel în care nu se întâmplă nimic senzațional. O astfel de descoperire scoate la iveală raportul dintre individ și istorie: arheologii vorbesc despre oseminte vechi de două secole, autoritățile locale doresc ca groapa comună să fie o dovadă a ororilor comunismului. Discursul personajelor care au fost deținuți politici demonstează o serie de reminiscențe ale

⁷ Marius Daniel Popescu, *Simfonia lupului*, traducere din franceză de Emanoil Marcu, Editura Humanitas, București, 2008, p. 122.

comunismului în perioada postdecembristă. Pregnantă este lipsa de încredere într-un sistem condus în continuare de securiști sau vechi torționari: „Sosise în micul oraș de munte ca reprezentant oficial al foștilor deținuți politici, ca un semn că supraviețuitorii închisorilor îi venerază pe cei morți și, mai ales, pentru a arăta uriașa neîncredere a asociației într-o anchetă condusă de procurori școliți de vechii torționari. Nu se îndoia că multe dintre coastele și vertebrele acelea, dintre tibii, femururi și peronee, patru, șapte, cincisprezece clavicule, cine știe câte rotule, un cubitus aici, un radius și un humerus dincolo, un stern la suprafața grămezii, un sacrum mai la fund, oase și osișoare, puzderie, galben-cenușii, ca de ceară și ca de mușegai, impersonale, și craniile, craniile în primul rând, aparținuseră cândva, la jumătatea secolului, unor tineri nesupuși ca atâția alții, unii care nu mai aflaseră gustul grețos al domesticirii, al blazării, chiar al trădării”⁸.

În *Toate bufnițele* este reluat acest raport dintre istoria supraindividuală și destinele individuale. Copilăria postdecembristă este prezentată în opoziție cu poveștile lui Emil, evenimente din timpul comunismului. Regimul pune amprente clare asupra vieții inginerului: familia burgheză reprezintă un șir de destine care cunosc închisoarea comunistă. Emil se refugiază în gânduri compensatorii, vede relativă istoria ca raport dintre învingător și învins: „spun cu mâna pe suflet eu, copilul născut în 1940, nimeni nu stă sigur pe picioare la capătul unui război, nici învingătorii, nici învinșii, nici victimele, nici profitorii, nici cei care aplaudă, nici cei care se ascund prin cotloane”⁹.

Unul dintre cei mai traduși autori la ora actuală este Dan Lungu. Formația sa de sociolog îi asigură o serie de cazuri sociale care i-au servit drept subiect pentru romanele sale. Scriitorul mizează foarte mult pe aspectele sociale și pe recuperarea mentalităților comuniste și postcomuniste.

Operele sale sunt publicate într-un context favorabil, interesul occidentalilor pentru aspectele legate de comunismul est-european. Asistăm astfel la un fenomen specific perioadei postcomuniste: la nivelul receptării romanelor, observăm preponderența criteriului social în defavoarea celui estetic. Se remarcă o deplasare a interesului, de la calitatea estetică la rolul de indicator social.

În cazul scriitorilor douămiiști, asistăm la un refuz al memoriei. „Deocamdată, în proza mizerabilistă de la începutul anilor 2000, escamotarea morții ori refuzul de a privi în față îmbătrânirea echivalează cu o suprimare a timpului din motive de anxietate, de spaimă, de lipsă de perspective – un fel de „politică” a struțului, garnisită cu cinism și dezabuzare. În deceniul care a urmat, însă, s-a dezvoltat și în România – odată cu instalarea serioasă a corporațiilor și o anumită ameliorare a nivelului de trai –, o societate de consum destul de puternică ce a început să aibă reflexele dictate de consumerismul capitalist occidental: cultul tinereții perpetue, refuzul îmbătrânirii, hedonismul și în genere o obsesie legată de timp, de controlul său absolut care echivalează, în fond, cu suprimarea lui, grație tehnologiei, Internetului și transmiterii informației în așa-numitul «timp real»”¹⁰.

BIBLIOGRAPHY

1. Popescu, Marius Daniel, *Simfonia lupului*, traducere din franceză de Emanoil Marcu, Editura Humanitas, București, 2008;
2. Florian, Filip, *Degete mici*, prefață de Simona Sora, Editura Polirom, Iași, 2005;

⁸ Filip Florian, *Degete mici*, prefață de Simona Sora, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 50.

⁹ Ibidem, p.147.

¹⁰ Adina Gabriela I Dinițoiu, *Op. Cit.*, p. 111.

3. Adameșteanu, Gabriela, *Provizorat*, Editura Polirom, Colecția „Fiction Ltd”, Iași, 2010;
4. Florian, Filip, *Toate bufnițele*, Editura Polirom, Colecția „Fiction Ltd.”, Iași, 2012;
5. Lungu, Dan, *Sînt o babă comunistă!*, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză”, Iași, 2007;
6. Lungu, Dan, *Fetița care se juca de-a Dumnezeu*, Editura Polirom, Colecția „Fiction Ltd”, Iași, 2014;

Bibliografie teoretică

1. Pasti, Vladimir, *Noul capitalism românesc*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 49.
2. Pasti, Vladimir, *România în tranziție. Căderea în viitor*, Editura Nemira, București, 1995;
3. Șiulea, Ciprian, *Retori, simulacre, imposturi. Cultură și ideologii în România*, Editura Compania, București, 2003;
4. Mungiu-Pippidi, Alina, *Românii după '89. Istoria unei neînțelegeri*, Editura Humanitas, 1995
5. Barbu, Daniel, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, ediția a doua revăzută și adăugită, Editura Nemira, București, 2004;